

GRUNDSKOLE 8. april 2024

DEBATINDLÆG

Privatskoler vinder indpas på bekostning af en stærk folkeskole

Skrevet af

Troels Lund Jensen
Chefanalytiker

Flere forældre vælger folkeskolen fra. Det er i høj grad børn fra mere velstillede hjem, der går i privatskole, og klassekammeraterne ligner i højere grad dem selv, end de gjorde før. Det går ud over sammenhængskraften, når børn – og forældre – ikke mødes på tværs af sociale og økonomiske skel. Den skæve udvikling er politisk betinget – skolelukninger i landdistrikter, en historisk høj koblingsprocent til privatskolerne og et stigende pres på folkeskolernes budgetter er alt sammen resultater af politiske valg og prioriteringer.

Kontakt

Chefanalytiker

Troels Lund Jensen

📞 28 60 86 42

✉️ tlj@ae.dk

Kommunikationschef

Jesper Kirkbak

📞 50 73 71 34

✉️ jk@ae.dk

Skolelandskabet har ændret sig i løbet af de seneste 15 år. Flere og flere børn går i fri- og privatskoler. For 15 år siden gik hver syvende elev i en fri- eller privatskole. I dag er det lige knap hver femte, og flere forældre vælger folkeskolen helt fra. Andelen af børn, der starter i 0. klasse på en fri- eller privatskole, er ligeledes steget fra hver syvende i 2008 til knap hver femte i 2023. Der er dermed flere og flere forældre, der aldrig giver folkeskolen en chance. (Uddannelsesstatistik.dk)

Udviklingen er altså allerede i gang, men er det et problem? Det korte svar er ja. For at udfolde dette vil jeg pege på tre forhold, som jeg mener er problematiske.

Det første er abstrakt og handler om sammenhængskraften i vores samfund – om vi forstår hinanden på tværs af sociale og økonomiske skel. De to andre er temmelig konkrete – i hvert fald hvis du spørger en økonom! De handler om, hvordan vi bedst bruger samfundets ressourcer, der hvor de gør størst gavn. Hvad er det for det første for nogle elever, som de dygtigste lærere underviser, og hvordan skal midlerne til folkeskolen for det andet understøtte uddannelsen af en stadigt tungere gruppe af elever.

” *Der er dermed flere og flere forældre, der aldrig giver folkeskolen en chance. Udviklingen er altså allerede i gang, men er det et problem? Det korte svar er ja.*

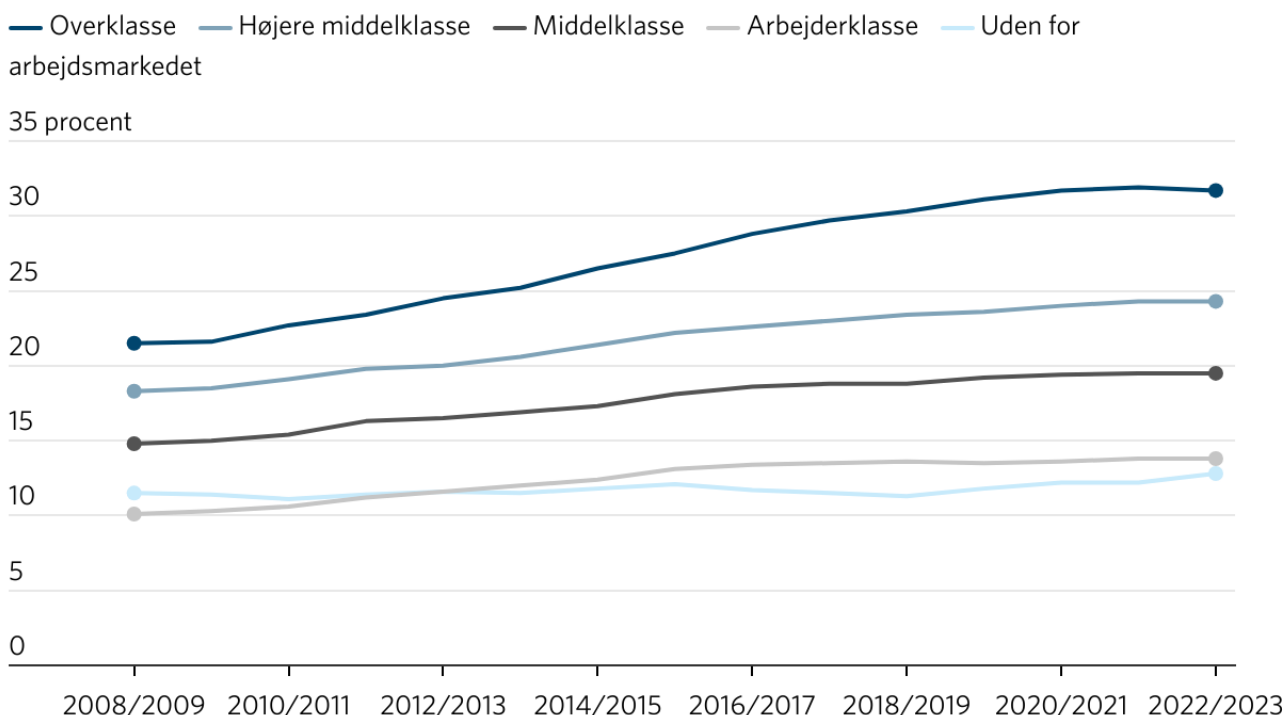
Chefanalytiker Troels Lund Jensen

De mest velstillede forældre vælger i stigende grad folkeskolen fra

De mest velstillede forældre vælger i stigende grad folkeskolen fra. Fri- og privatskoler har også traditionelt set haft flere elever fra velstillede hjem sammenlignet med folkeskolerne. Forskellen er imidlertid accelereret i de seneste 15 år. Blandt børn fra overklassen gik 22 procent for 15 år siden i fri- eller privatskole. I 2022 var denne andel steget til 32 procent. Ser vi på børn, hvor forældrene er uden for arbejdsmarkedet, er udviklingen noget mere afdæmpet. Her er andelen af børn, der går i fri- eller privatskole steget fra 12 procent i 2008 til 13 procent i 2022. Udviklingen fremgår af nedenstående figur.

Særligt de mest velstillede vælger fri- og privatskolerne til

Figuren viser udviklingen i andelen af skoleelever, der går i en fri- eller privatskole fordelt efter elevens sociale klasse.

Anm.: Andele er beregnet på baggrund af alle elever i folkeskoler, privatskoler og efterskoler, fra 0.klasse til 9.klasse. De sociale klasser er konstrueret ud fra forældrenes uddannelse, indkomst og arbejdsmarkedstilknytning. De sociale klasser er beskrevet nærmere på hjemmesiden klassemfund.dk.

Grafik: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (AE) • Kilde: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd på baggrund af Danmarks Statistiks registre

Denne udvikling er bekymrende, fordi folkeskolen er en af grundpillerne i velfærdssamfundet. Det er her, direktørens datter møder servicemedarbejderens søn. En fælles folkeskole åbner for verden og giver mulighed for at forstå andre, der ikke ligner en selv. Det er vigtigt for sammenhængskraften i vores samfund, at velstillede børn også møder og er sammen med børn fra andre sociale lag. Det er en motor for at forstå andre menneskers problemer og for opbakningen til vores velfærdsmodel. Men det er også nødvendigt for børn fra mindre velstillede familier, hvor rollemodeller i højere grad skal findes uden for hjemmets fire vægge.

De dygtigste lærere underviser ikke de svageste elever

Det er ikke kun de velstillede forældre, der i stigende grad har valgt folkeskolen fra. Det har lærerne også. I løbet af 2010'erne er andelen af læreruddannede, der arbejder i folkeskolen faldet, mens andelen af læreruddannede, der arbejder i fri- og privatskoler, er steget tilsvarende (Pihl & Lykketoft, 2021).

I samme periode fylder lærervikarer og andre ikke-læreruddannede mere på folkeskolernes lærerværelser. I dag har knap hver femte lærer i folkeskolen ikke en læreruddannelse (Klarskov & Søborg, 2023). Det tegner et billede af, at det er blevet sværere at tiltrække og fastholde uddannede lærere på folkeskolerne.

” *En fælles folkeskole åbner for verden og giver mulighed for at forstå andre, der ikke ligner en selv. Det er vigtigt for sammenhængskraften i vores samfund, at velstillede børn også møder og er sammen med børn fra andre sociale lag.*

Chefanalytiker Troels Lund Jensen

Udfordringen handler ikke kun om vandringer mod fri- og privatskoler, men er også et spørgsmål om, hvorvidt lærerressourcerne er hensigtsmæssigt fordelt folkeskolerne imellem. Rockwool Fondens Forskningsenhed har vist, at lærere med høje karakterer og stabile ansættelsesforløb i større grad underviser folkeskoleelever, der selv kommer fra ressourcestærke familier. Folkeskoler, der har mange elever fra ressourcetsvage hjem, er omvendt karakteriseret ved at have færre lærerressourcer (Rockwool Fondens Forskningsenhed, 2020).

Det er bekymrende, fordi lærere har en enorm betydning for elevernes faglige udbytte. De Økonomiske Råd har vist, at forskellen på at have en god og en dårlig lærer giver udslag i en forskel på knap 2 karakterpoint i afgangsprøverne i 9. klasse (DØR, 2022). Det er en meget stor effekt!

Vi i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd har for nyligt undersøgt, hvor stor en betydning det faglige niveau fra grundskolen har for sandsynligheden for at gennemføre en ungdomsuddannelse (Jensen & Dahl, 2024). Hvis elever med et fagligt svagt udgangspunkt bliver løftet 2 karakterpoint, stiger

sandsynligheden for, at de kan gennemføre en ungdomsuddannelse med 20 procent. At færdiggøre en uddannelse er altså enormt vigtigt. For med en uddannelse i hånden kan man bedre finde og fastholde et arbejde – det er godt for den enkelte, der bliver chauffør i sit eget liv, men det er sørme også godt for samfundsøkonomien!

En dygtig lærer, der formår at løfte en elev med et fagligt svagt udgangspunkt, er alfa og omega. Vi burde fokusere mere på, hvordan de børn med det største behov kan få flere lærerressourcer, i stedet for at give den aktuelle udvikling frit spil med større polarisering til følge.

Folkeskolens ressourcer bliver i stigende grad brugt på de tungeste elever

Når flere børn fra ressourcestærke hjem søger mod fri- og privatskolerne, står folkeskolerne tilbage med et tungere ansvar. Folkeskolen afviser ikke børn i døren med særlige behov. Selvfølgelig ikke. Men vandringen skubber på en udvikling, hvor børn bliver delt op i et A- og et B-hold alt afhængig af, hvor ressourcestærk familien er.

Det er i sig selv en udfordring, for alle elever kræver ikke lige meget støtte og tid. Når de elever, der kræver mindst, flytter over i privatskolerne, står folkeskolen med en tungere opgave. Politisk er folkeskolen da også blevet prioriteret igennem de senere år. På nuværende tidspunkt forhandles der om et nyt folkeskoleudspil, som bl.a. vil tilføre 800 mio. kr. til folkeskolen. Fra 2019 til 2023 har folketinget prioriteret ca. 1 mia. kr. til at løfte folkeskolen, hvor pengene har skullet gå til at ansætte flere lærere.

” KL har opgjort, at lidt mere end en fjerdedel af de samlede udgifter til folkeskolen bruges på de 6,5 procent af eleverne, der får segregeret specialundervisning

Chefanalytiker Troels Lund Jensen

KL har imidlertid vist, at folkeskolernes ressourcer i stigende grad bliver brugt på specialområdet. Behovet for segregeret specialundervisning i folkeskolerne er steget markant siden inklusionsreformens målsætning blev droppet i 2016. Undervisning i specialklasser og på specialskoler er dyrt. KL har opgjort, at lidt mere end en fjerdedel af de samlede udgifter til folkeskolen bruges på de 6,5 procent af eleverne, der får segregeret specialundervisning (Thiemann & Mainz, 2023).

I et forsøg på at inddæmme brugen af segregeret specialundervisning er betalingsansvaret i mange kommuner rykket fra forvaltningen til den enkelte folkeskole. Dermed står skolelederen med et svært dilemma, der enten kan betyde, at behovet for specialundervisning ikke bliver fuldt indfriet, eller at der, når man tilbyder specialklasser eller -skoler, er færre ressourcer til folkeskolens elever på almenområdet (Indenrigs- og Sundhedsministeriets benchmarkingenhed, 2020). Det sætter folkeskolerne og deres økonomi under pres.

Tilskuddet til fri- og privatskoler aldrig har været højere

Der er mange faktorer, der har givet fri- og privatskolerne vind i sejlene. Jeg vil pege på tre helt centrale ting. For det første har det statslige tilskud til fri- og privatskoler aldrig været højere, end det er i dag. For det andet er den stigende velstand i samfundet ikke kommet til udtryk i en bedre folkeskole. Det betyder, at folkeskolen ikke lever op til alle forældrenes ønsker. For det tredje er mange friskoler opstået, der hvor mange mindre landsbyfolkeskoler er blevet lukket. Lad os gennemgå faktorer én efter én.

Private skoler får et tilskud fra staten per elev. Helt præcist 76 procent af udgiften per elev i folkeskolen. Koblingsprocenten, som tilskuddet hedder, har igennem de seneste år fået et nøk opad. I 2016 øgede Løkke-regeringen koblingsprocenten fra 71 til 73 procent for så at hæve den til 75 procent i 2017. Siden 2018 har den ligger på 76 procent. Den øgede støtte har med offentlige midler gjort det nemmere at drive privatskole i Danmark, og alt andet lige gjort det billigere for forældre at lade deres børn indskrive på en privatskole.

Når den segregerede specialundervisning spiser en stor del af folkeskolernes ressourcer, går det ud over almenområdet. Koblingsprocenten er – heldigvis – ikke beregnet på baggrund af det fulde kommunale skolebudget. Udgifter til f.eks. specialskoler, PPR-udredning og befordring, som i høj grad er knyttet til specialområdet, tæller ikke med i grundlaget for koblingsprocenten.

” Hver gang der bliver oprettet en specialklasse på en folkeskole, er det ressourcer, der tages fra almenområdet.[...] Udgifterne til specialklasser og almenklasser konteres nemlig samme sted.

Chefanalytiker Troels Lund Jensen

Men hver gang der bliver oprettet en specialklasse på en folkeskole, er det ressourcer, der tages fra almenområdet, uden at det påvirker privatskolernes økonomi. Udgifterne til specialklasser og almenklasser konteres nemlig samme sted. Det betyder, at den ekstra udgift til børn i specialklasser alene finansieres af folkeskoleelevernes kasse, mens privatskoleeleverne ikke mærker det fjerneste.

Tænker vi denne tanke til ende, kan vi risikere en situation, hvor der i nogle folkeskoler eller sågar hele kommuner kan følge flere offentlige kroner med en elev på almenområdet, hvis eleven skifter fra folkeskolen til en privatskole.

Vi er alle blevet rigere – bare ikke folkeskolen

Som tommelfingerregel siger man, at enhedsudgifterne i det offentlige skal følge med velstandsudviklingen per indbygger, hvis ikke borgerne skal opleve en velfærdsforringelse. Folkeskolen er velfærd, og hvis midlerne ikke følger med tiden, bliver folkeskolens værdi udhulet.

Sagt på en anden måde: Hvis ikke forældre i alle indkomstlag oplever, at folkeskolen er et attraktivt tilbud, vil forældre med god plads i privatøkonomien søge mod de private skoler.

Og midlerne til folkeskolen er blevet udhulet, når man holder det op mod den generelle velstandsfremgang i samfundet. Udgiften per folkeskoleelev er kun steget med 1,3 procent i perioden 2009-2020. I samme periode er velstanden per indbygger steget med 9,6 procent. Vi bliver rigere uden, at midlerne til folkeskolen matcher vores stigende velstand og tilhørende højere forventninger (Pihl & Nielsen, 2022).

Det er vigtigt, at vi styrker folkeskolen, så forældre fra alle indkomslag finder den attraktiv. Det seneste årti har folkeskolen været omdrejningspunkt for mange ændringer. Folkeskolereform, inklusion, læretidsaftale – men pengene er ikke fulgt med. Flere ressourcer til at styrke folkeskolen er alfa og omega.

Når små folkeskoler lukker, åbner nye fri- og privatskoler

Siden kommunalreformen i 2007 er mere end 300 folkeskoler lukket. I samme periode er der opstået ca. 50 friskoler. Dykker vi ned i tallene, drejer det sig især om folkeskoler i mindre landsbyer, der er blevet omdannet til friskoler.

” Når der opstår en fri- eller privatskole i kølvandet på en skolelukning, vidner det om lokalt sammenhold og engagement. Problemet er dog, at den redningskrans ikke kommer alle til gode, og at nogle børn efterlades i en dårligere position.

Chefanalytiker Troels Lund Jensen

Det er næppe sjovt at lukke den lokale folkeskole. En lokal folkeskole er en livsnerve for en landsby og en nøglefaktor i at tiltrække og fastholde børnefamilier. En lille folkeskole er ofte dyr at drive, så i nogle tilfælde vil kommunen kunne spare penge ved at lukke en lille folkeskole, selvom der kommer en friskole i stedet. Det er i sidste ende en kommunalpolitisk prioritering.

Når der opstår en fri- eller privatskole i kølvandet på en skolelukning, vidner det om lokalt sammenhold og engagement. Problemet er dog, at den redningskrans ikke kommer alle til gode, og at nogle børn efterlades i en dårligere position.

I 2018 dykkede vi i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd ned i, hvad der sker, når den lokale folkeskole erstattes af en fri- eller privatskole. Det er nemlig ikke de samme børn, der går ind ad skoleporten. Blandt børn, der er bosat i tyndtbefolkede områder, hvor den lokale folkeskole lukker, er 25 procent overgået til en fri-eller privatskole året efter. Gennemsnittet dækker over sociale forskelle. Blandt børn af akademikere

er 30 procent skiftet til en fri- eller privatskole året efter. Blandt børn af ufaglærte gælder det kun 19 procent. Det vidner om, at lukningen af den lokale folkeskole kommer med en social omkostning (Pihl & Salmon, 2018).

Vores fælles folkeskole skal styrkes

Skolelederne i folkeskolen står med nogle svære dilemmaer – hvordan kan man tilbyde den nødvendige støtte til specialundervisning, uden at det sætter almenundervisningen under pres? Hvordan kan man tilbyde gode arbejdsvilkår for dygtige lærere, når økonomien bliver strammere og elevgruppen tungere? Og hvordan kan man fortælle om udfordringerne, uden at forældre vælger folkeskolen fra?

” Skolelederen har et stort ansvar for den enkelte folkeskole, men det må være et politisk ansvar at rammerne er i orden. Den politiske opbakning til at styrke folkeskolen har et bekymrende højt fravær.

Chefanalytiker Troels Lund Jensen

Skolelederen har et stort ansvar for den enkelte folkeskole, men det må være et politisk ansvar at rammerne er i orden. Den politiske opbakning til at styrke folkeskolen har et bekymrende højt fravær. Konsekvensen er, at skolelandskabet i dag er mere polariseret end tidligere. Sat på spidsen kan de riges børn få fred og ro i mindre klasser med god lærerdækning og uden forstyrrelser fra børn, der har behov for ekstra støtte, mens resten må leve med konsekvenserne af den manglende politiske opbakning til folkeskolen.

Litteratur

De Økonomiske Råd (2022). Kapitel IV: Lærerbidrag i folkeskolen. I: Dansk Økonomi (s. 215-267).
<https://dors.dk/vismandsrapporter/dansk-oekonomi-efteraar-2022>

Indenrigs- og Sundhedsministeriets benchmarkingenhed (2020). Kommunernes styring af specialundervisningsområdet. <https://benchmark.dk/nyhedsarkiv/2020/feb/kommunernes-styring-af-specialundervisningsomraadet>

Jensen, T. L. & Dahl, G. E. (2024). Stort arbejdsudbudspotentiale af målrettet indsats for at løfte de fagligt svageste elever. AE. <https://www.ae.dk/analyse/2024-01-stort-arbejdsudbudspotentiale-af-maalrettet-indsats-for-at-loefte-de-fagligt>

Klarskov, E. D. & Søborg, F. (2023). Næsten hver femte lærer i folkeskolen har ikke en læreruddannelse. AE. <https://www.ae.dk/analyse/2023-05-naesten-hver-femte-laerer-i-folkeskolen-har-ikke-en-laererruddannelse>

Pihl, M. D. & Salmon, R. (2018). Skolelukninger skubber bag på privatskolernes fremmarch. AE. <https://www.ae.dk/analyse/2018-10-skolelukninger-skubber-bag-paa-privatskolernes-fremmarch>

Pihl, M. D. & Lykketoft, A. (2021). 4 ud af 10 læreruddannede arbejder ikke i folkeskolen. AE. <https://www.ae.dk/analyse/2021-11-4-ud-af-10-laererruddannede-arbejder-ikke-i-folkeskolen>

Pihl, M. D. & Nielsen, J. (2022). Færre børn og færre penge til folkeskolen. AE. https://www.ae.dk/analyse/2022-03-faerre-boern-og-faerre-penge-til-folkeskolen#footnote1_e0za2lg

Rockwool Fondens Forskningsenhed (2020). Ressourcestærke børn går oftere på skoler, hvor ressourcestærke lærere arbejder. https://rockwoolfonden.s3.eu-central-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/2022/08/RFF-NYT-Ressourcestaerke-born-og-laerere_august-2020.pdf?download=true

Thiemann, P. & Mainz, P. (2023, 26 . september). "Situationen er meget alarmerende": Hver 4. krone i folkeskolen går til 6,5 procent af eleverne. Politiken. <https://politiken.dk/danmark/uddannelse/art9535565/Hver-4.-krone-i-folkeskolen-g%C3%A5r-til-65-procent-af-eleverne>

Uddannelsesstatistik.dk (tilgået s. 18. marts 2024).